

ANNA KORTELAINEN

KULKIJA

TAMMI

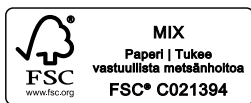
ANNA KORTELAINEN

KULKIJA

tammi

80 VUOTTA

© Anna Kortelainen ja Tammi 2023

Tammi on osa Werner Söderström Osakeyhtiötä

ISBN 978-952-04-5041-0

Painettu EU:ssa

Äitini Taina Tuovisen (1930–2023) muistolle

I

PROLOGI

Silmälasipäinen mies lähtee aamulla asunnostaan musta salkku kädessään. Raitiovaunussa hän kiirehtii viimeiselle vapaalle istuimelle, istahtaa raskaasti ja nostaa salkun polvilleen. Tungos ympärillä tiivistyy ja mies katselee muita matkustajia ympärillään ja yläpuolellaan. Kaikkien kasvot ovat kalpeat ja ilmeettömät kuin ajanmukaisissa valokuvissa, silmät seisovat päässä, suu on huonosti parantunut haava. Miesten tomuiset puvut ja kuoppaiset hatut eivät erotu toisistaan, ja naisten teollisesti valmistettujen asujen värit katoavat, koska mitään yksilöllistä ei ole olemassa.

Mies kääntää katseensa vasemmalta oikealle ja sanelee mielessään, että sodanjälkeisen ihmisen piirteet ovat yhdentekevää massaa. Kasvonpiirteiden takana tuolla ikkunanpuoleisella knallipäällä on pettymystä, tällä valvoneella kokotilla kyynistä ahneutta ja tuolla pateettisella vanhuksella alistuneisuutta. Jokaisen elottoman taikinanaaman takana piilottelee irvikuva, karikatyyri, totuus. Se on purskahtanut näkyviin

uusimman maalaustaiteen groteskeissa hahmoissa ja tuoreiden elokuvien kalkituissa kuuukasvoissa. Keisarillinen Saksa on romahtanut, ja paljastunut totuus on tehnyt kansasta harhakuvansa menettäneen marionettilauman. Jokaisesta entisen suurvallan alamaisestä on tullut moderni, anonymi osanen. Kaikki ovat toistensa kaltaisia, samoja nykyaikaisia rutiineja toistavia, samoja lauseita monistavia. Kollektiivi täyttää Berliinin kadut, kahvilat ja raitiovaunut.

Hän itse on poikkeus. Hän tietää olevansa erityinen. Ei ihan saksalainen, ei ihan juutalainen, vaan jotakin muuta. Ehkä valittu.

Marxilainen vakaumus on hänessä sen verran veres, ettei hän ole varma, onko hänen erityisasemansa massan joukossa opin mukainen vai ei. Tunne on yhtä kaikki vilpiton. Intellektuellin on jaksettava kantaa yksinäinen asemansa ja kyettävä ajattelemaan valppaasti.

Miete keskeytyy, kun hänen on kaivettava nenäliina rintataskusta ja pyyhittävä silmälasit. Ne huurtuvat vaunuun ahtaautuneiden ihmisten hengityksestä ja hikoilusta.

Mies on nukkunut huonosti. Yö on ollut silkkaa taistelua. Aamukolmelta hän on keittänyt vettä, lusikoinut siihen kuivattua valeriaanaa ja kärsimyskukkaa ja juonut niin kuumana kuin tohti. Ei mitään vaikutusta. Aamun sarastaessa hän on torkahtanut ja säpsähtänyt sitten hereille. Jokainen aamutoimi, kahvin keittäminen, pyjaman laskostaminen, pukeutuminen, kahvin juominen, hampaiden peseminen,

parran ajaminen, viiksien siistiminen, on ollut puolisen tuntia myöhässä.

Ahdistus kasvaa. Ajatus lukusaliin astelemisesta tuntuu hetki hetkeltä mahdottomammalta. Mies katselee raitiovaunun ikkunasta ulos ja yrittää rauhoittua. Berliinin kevätaamu ei virkistä häntä, ei katua pyyhkivä kirkas toiveikas valo, eivät pikkuliikkeiden pestyt ikkunat.

Mies takertuu ajatukseen, mahtaako olla aamun ensimmäinen lukusaliin saapuva kävijä. Jollei, hän ei välttämättä saa enää mieluisaa istumapaikkaa takarivissä, selkä seinää vasten. Hän ei siedä, että joku tuntematon pystyy tarkkailemaan häntä selän takana, seuraamaan mitä hän lukee tai mistä pysähtyy tekemään muistiinpanoja. Takarivin pöytä on ainoa mahdollisuus, selkä kohti salia kiertävän käsikirjaston hyllykköjä, mieluiten kohdassa, jonne ei näe edes lehteriltä. Kaikkein suojaisimmassakin lukupaikassa on painettava pää syvälle kirjaan, sillä salin pylväiköt, reliefit, koristelistat, sokeat ikkunat, kaiteet ja muotokuvamedaljongit eksyttävät katseen. Valurautaiset kattokruunut ja lyhdyt ovat niin painavia, että ne saattavat pudota hetkellä millä hyvänsä.

Raitiovaunu ohittaa keinuen Kaiser-Wilhelmin muistokirkon. Mies hypähtää jalkeille ja poistuu, vaikka yliopiston kirjaston kulmalle on vielä monta pysäkinväliä. Hän jää seisomaan paikoilleen, epäröi hetken ja kääntyy kuin palatakseen raitiovaunun kiskoja takaisin. Mutta hän ei halua palata asuntoon. Hetken mielijohteesta hän kääntyy kävelemään kohti

Zoologischer Gartenin muuria ja seurailee sitä tahdotomasti. Ympärysmuuri saa nyt päättää, mitä tehdä.

Hän ohittaa jättimäisen UFA:n elokuvapalatsin, joka berliiniläiseen tapaan ei vaikuta elävien kuvien teatterilta vaan romaaniselta kirkolta. Päivänvalossa se näyttää uinahtaneen odottamaan seuraavaa messua. Hän kääntyy oikealle Bahnhof Zoon eteen. Sen levoton julkisivu ja höyrypilvien tuprahdukset jäävät nuorten jalopuiden taa, kun hän kävelee muurinviertä.

Tiiliseinä vaihtuu vihreällä maalatuksi valurautaidaksi, jonka keskellä on jyhkeä pääsylippukioski. Kiviseen katonrajaan on veistetty apinan, jonkin linnun, mursun ja oinaan hahmot, jotka kukin kannattelevat kivipaasia pää nöyrästi taipuneena. Paaden päällä lepäilee ilmeeton naarasleijona. Mies pysähtyy hetkeksi katselemaan eläinhahmoja ja miettii, pitäisikö hänen kirjoittaa ne muistiin. Apinan inhimillinen apeus. Oinaan sarvien heliks-spiraali kuin joonialaisessa kapiteelissa. Naarasleijona sfinksin perusmuotona.

Vertauskuvalliset hahmot voisi luetella esseen alussa samaan tapaan kuin napolilaisessa katunäytelmässä. Olisi kieltämättä korkea aika lähettää jotakin Frankfurter Zeitungin tyytymättömälle päätoimittajalle. Napolissa pieni Stefanin ikäinen poika oli astellut yleisön eteen ja heläyttänyt kuuluvalla äänellä *Personaggi!* ja sitten naamioituneet komeljanttarit olivat yksi kerrallaan esittäytyneet aplodeeraaville katsojille. Eläinhahmot voisivat olla havainnollisia sanomalehdessä julkaistavassa satiirissa, jossa hän viipaloisi tympeän saksalaisen 1920-luvun lopun yhteiskunnan.

Ei. Hän ei halua kaivaa muistikirjaa esille, hän haluaa kävellä ja olla ajattelematta mitään. Hän ohittaa lippukioskin eikä kukaan juokse hänen peräänsä. Ei kukaan häntä huomaa, päälle kolmekymmentävuotias, hintelä mies tummassa takissa, paksu kihartuva tukka hatun alle painettuna, silmälasit nenällä valuen, salkku kädessä kuin katolisen pyhimyksen attribuuttina. Kärsimysväline.

Kaikkialla leijailee auringossa kuivuvien ulosteiden ja virtsan pistävä haju. Epäilemättä Stefan kääntyisi nyt isäänsä kohden, nykisi häntä kädestä, pyöritteli silmiään merkitsevästi ja tirskuisi. He ovat käyneet täällä vain muutaman kerran. Kun mies oli vielä pieni poika, perheen palvelijatar toi hänet Zoologischer Garteniin miltei joka päivä. Se oli isän määräys. Itse hän ei vienyt poikaansa eläintarhaan, se oli piian tehtävä. Syy käynteihin ei ollut se, että isä olisi toivonut lapsen ulkoilevan kasvatuksellisesti antoisassa ympäristössä ja ymmärtävän luontoa läheisemmin. Ei, määräys johtui siitä, että isä omisti eläintarhan osakkeita. Sinne pääsi vapaalipulla. Perheen vapaa-aika tuli suunnata isän omistusten mukaisesti, oli tärkeää, että eläintarhan hiekkakäytävillä käyskenteli yksi herttainen, siististi puettu ja siivosti käyttäytyvä porvarispoika palvelijattaren taluttamana. Sovinnaista perinnettä hän on itsekin noudattanut tuomalla Stefanin tänne.

Mies kääntyy vasemmalle. Siellä kohoaa das Elefantenhaus. Norsujen aamuruokinta on käynnistymässä ja eläintenhoitaja paimentaa aamun ensimmäisiä kävijöitä lähemmäs aitausta. Hänen kaulassaan roik-

kuu nahkalaukku, josta hän myy eläintarhan esitteitä. Kannessa on valokuva alistuneen näköisestä gorillasta ja teksti *Kleiner Führer*. Eläintenhoitajan ääni paa-saa samalla kisällin ylpeydellä kuin piispainkokousta selostavalla kappalaisella.

– Herra eläintarhanjohtaja Heck on merkittävä tiedemies, mies selostaa vähäiselle yleisölleen. – Hän on ansioitunut rotutieteen saralla. Hän tuntee henkilökohtaisesti armeijamme upseereita, jotka ennen sotaa ja häpeärauhaa tuottivat hänelle eläimiä suoraan siirtomaistamme. Tämän eläintarhan eläimet muistuttavat suuruuden päivistä, jotka meille vielä uudelleen koittavat. Siirtomaat menetettyämme olemme onneksi pystyneet tekemään hankintoja eläinkauppina toimivilta maanmiehiltämme. Siitostyö on ollut erityisen menestyksestä orangutangien, simpanssien ja näiden intiannorsujen suhteen. Siitoskirja on oikein lupaava.

Suuri norsu löntystelee esiin eläinsuojan varjosta aitauksen reunaan. Sen laidassa on piikkimatto, joka estää norsua lähestymästä vallihautaa ja sen toisella reunalla töllisteleviä häpeärauhan jälkeisiä saksalaisia. *Vorsicht! sehr böse*, varoittaa vallihaudan reunaan maallattu teksti. Norsu näyttää suunnattoman väsyneeltä.

Eläintenhoitaja näkee käden nousevan eturivissä ja iäkkään naisen ääni kysyy:

– Pitääkö paikkansa, että vanhat norsut vetäytyvät syrjään kuolemaan ja näin syntyy norsujen haudausmaita?

Silmälasipäinen mies yleisön takarivissä kavahtaa taaksepäin ja salkku on vähällä pudota maahan. Hän

ajattelee autiota, äänetöntä asuntoaan, jota hän inhoaa, jossa kukaan ei käy, jonne hän ei halua ketään. Mies kääntyy ja jatkaa matkaansa syvemmälle tarhaan. Hän ylittää tarhaa kiertävän pienoisrautatieradan, ohittaa sveitsiläisjärven pienoismalliksi muotoillun lammen ja tuntee itsensä Gulliveriksi lilliputtien maassa. Oikealle jää kanala, kyyhkyslakka, vuohien ja lampaiden aitaus sekä orientalistinen antilooppitalo, jonka tornit jäljittelevät minareetteja.

Pikkupoikana mies oli Zoologischer Gartenissa kiinnostunut eläinten asumuksista. Uljaat villieläimet seisoivat taustanaan mitä mielikuvituksellisimpia pesiä, talleja tai pilttuuta. Strutsit seisoivat jäykissä asennoissa, kaikilla nokka samaan suuntaan, ja niiden takana kohosivat sfinksi ja pyramidi. Virtahepo asusteli pagodissa, elefantit hindutempelissä, antiloopit moskeijassa. Nämä yhteydet olivat pienen pojan mielestä salaperäisen kauniita, ei eläin sinänsä tai pelkkä suojarakennus, vaan ne yhdessä, merkillisenä kollaasina.

Suoraan edessä näkyy avoin aitaus, jossa aidan, vesihaudan ja huolella aseteltujen luonnonkivien takana on ryhmä ihmisiä. Kuin jokin kummallinen sukkokous. *Menschen auf dem hohen Norden*, kyltissä lukee.

Mies katselee aitauksessa olevia ihmisiä ja päättelee heidän olevan lappalaisia. Eri-ikäisiä miehiä, muutama nainen ja lapsi kirjavissa asuissa, harmaankirjavat turkikset harteillaan lämpimästä kevätilmasta huolimatta. He istuvat maassa ja näyttävät syventyneen askareisiin. Yksi miehistä kieputtaa köyttä, toinen heittelee poronjätöksiä vesihautaan, naiset puuhailevat

käsitöihin kumartuneina. Nuorimman naisen kasvot hohtavat kuulaina. Nuoren pojan ilme näkyy hetken verran päähineen alta, ja hän näyttää vakavammalta kuin ikäisillään on tapana.

Lappalaisten takana näkyy raskastekoisia poroja, jotka pää painuksissa syövät jotakin maasta. Porojen taustalla kohoaa koristeellinen hirsirakennus. Yletön alppimaja esittää norjalaistyylistä sauvakirkkoa. Mies tuntee kävelleensä edellisen vuosisadan maailmannäyttelyyn Pariisissa ja ilahtuu.

Kun katse kiinnittyy kyyristeleviin lappalaisiin, hänen mieleensä nousee muistikuvia kuvalehdissä kymmenisen vuotta aiemmin julkaistuista valokuvista. Niissä oli nähtävillä suursodan vankileirejä eri puolilla Saksaa. Eri kansallisuuksia edustavat, rotuopillisesti esitellyt vangit oli ryhmitelty piikkilanka-aidan taakse valokuvaamista varten. Kuvateksteissä selostettiin kameran eteen järjestettyjä näkymiä. Sotavangit kaivavat juoksuhautoja, voimistelevat, jonottavat keittoa tai vastaanottavat kirjeitä perheiltään. Internoidut naiset pesevät pyykkiä ja lapset seisovat pituusjärjestyksessä. Vangitut upseerit pelaavat krokettia. Kamera katseli vangittuja, ja valokuva teki kuvalehden lukijoista vankien yleisön.

Myös eläintarhassa aidan tälle puolelle on kerääntynyt katsojia. Vapaat kansalaiset katselevat lappalaisia vallihaudan takaa niin kuin eläintarhassa eläimiä kuuluu katsoa. Tai vahakabinetissa eloon heränneitä nukkeja tai verkkaisesti liikkuvaa *tableau vivantia* tai pittoreskia dioraamaa markkinoilla.

Katsojien joukossa kulkee mies pitkässä popliinitakissa ja keikaroivan leveälierisessä huopahatussa. Hän pitelee kansiota, josta roikkuu postikorttitaskuilla varustettuja kartonkisivuja. *Dubbick, Dubbick*, hän esittelee itseään oikealle ja vasemmalle ikään kuin hänen nimensä olisi kiinnostava seikka. Sitten mies pysähtyy aitausten ja yleisön väliin ja esitelmöi varmuudella, jossa kuuluvat kymmenet ja kymmenet toistot.

– Hyvät naiset ja herrat, teillä on täällä tilaisuus tarkkailla erityislaatuista ihmisrotua, äärimmäisessä pohjoisessa eläviä arktisia olentoja. He kestävät pilkkopimeän talven julmat pakkaset, he sietävät yöttömän kesän luonnottomuuden ja verenhimoiset moskiitot. He ovat rauhallisia ja ystävällisiä pohjolan alkuasukkaita. Heidän kulttuuriinsa ei kuulu sotiminen, vaan he asuvat liikkuvissa telttaleireissään ja paimentavat säyseitä peurojaan.

Tirehtööri osoittaa sormella vuorotellen kutakin lappalaista ja kertoo tämän iän. Mitään nimiä hän ei mainitse.

– Katsokaa ja ihailkaa heidän perinneasujensa värikylläisyyttä. Heleää punaista, kirkasta sinistä, keltaista, valkoista. Meidän hillittyihin pukuihimme ja solmioihimme verrattuna te näette heissä värejä, joiden väkevyys vetää vertoja Etelämeren alkuasukkaiden asuille tai intialaisille kaavuille.

Dubbick huomaa aitaan nojaavan rouvan kaivavan paperipussia käsilaukustaan, kävelee naisen luokse ja huomauttaa tälle, ettei lappalaisille saa antaa makupaloja. Sitten hän kääntyy rouvan aviomiehen puoleen ja lisää:

– Ei myöskään rahaa. Eivät he ole kerjäläisiä. Sen sijaan voitte ostaa heiltä käsitöitä tai heitä esittäviä postikortteja, joita olen teettänyt ottamistani valokuvista. Ne ovat oikein korkealuokkaisia.

Aviomies kohottelee kulmakarvojaan. Hänellä ei liene aikomustakaan antaa lappalaisille taskurahaa. Dubbickin esittelemää postikorttikansiota hän vilkaisee sivusilmällä.

– Muissa kiertuepaikoissa lappalaiset ovat itse saaneet myydä näitä postikortteja, mutta täällä vallihauta on sen verran leveä, että kauppaa ei ylety tekemään. Mutta toisaalta, ette te heiltä mitään omistuskirjoituksia saa, mies naurahtaa.

Epäluuloisen näköinen aviomies katsahtaa puuhiinsa syventyneitä lappalaisia ja lausahtaa:

– Ovatko nämä aitoja alkuasukkaita? Jospa nämä ovat ilveilijöitä?

Dubbick suutahtaa ja alkaa selata albumiaan kiukuisin ottein. Sitten hän kääntää yhden aukeaman ensin epäilevälle tuomalle, sitten muiden ympärillä seisoskelevien nähtäväksi:

– Katsokaapa tätä valokuvaa. Kun olin lappalaisteni kanssa taannoin Hannoverin eläintarhassa, siellä kävi suomalainen nuorukainen, eläinlääketieteen opiskelija, tämä miekkonen tässä.

Silmälasipäinen mies menee lähemmäs katsomaan. Valokuvan vasemmassa reunassa oleva eläinaitaus on tätä hakaa matalampi, ja aitaan nojaa kalpea, siropiirteinen nuorukainen. Hän puhuu aitauksessa oleville lappalaisille, jotka katsovat häntä kasvot kirkastuneina

ja nauravat. He näyttävät olevan täsmälleen samoja eksemplaareja kuin aitauksessa täällä.

Valokuva on varsin onnistunut. Pohjoismaisen vaalea nuorukainen on nukkavierussa mutta siistissä puvussa, ja hänellä on päässään erikoinen matruusinklakki, varmaankin jokin akateeminen päähine. Lakin valkoinen samettikupu on tahrainen ja musta lippa on reunastaan kolhiintunut. Mustassa, kireässä samettinauhassa erottuu otsan kohdalla kultainen medaljonki kuin kykloopin silmä. Nuorukaisen hillitty olemus on täynnä tulevan tiedemiehen uteliaisuutta, kun taas aidan toisella puolen lappalaiset ilakoivat.

– Miekkonen puhui näille lappalaisille suomea, jota he taitavat oman lapinkielensä ohella. Kyllä he ihan oikeasti ovat Suomen Lapista.

Dubbick naputtaa ylioppilaan kasvoja etusormellaan:

– Pyysin, että tämä tuleva eläinlääkäri olisi kirjoittanut saksankielisen aitoustodistuksen, mutta hän kieltäytyi.

Dubbick huomaa väen kertyneen hänen ympärilleen:

– Hyvä yleisö, vakuutan teille, että valitsin nämä Lapissa todella tarkasti. Lappalaisperheet asetettiin jonoon ja sitten suoritettiin kunkin perheen mittaus aina perheenpäästä lähtien. Lomakkeeseen kirjattiin ihon ja silmien väri, parrankasvun laatu, otsan, nenän, poskipäiden ja leuan muodot sekä silmien muoto ja vinous.

Dubbick ei havainnollista suureita omilla kasvoillaan vaan huitoo lappalaisten suuntaan aidan toiselle puolen, ylhäältä alas. Silmälasipäinen mies laskee

salkun jalkojensa juureen ja katselee lappalaisia, jotka istuksivat aloillaan eivätkä kiinnitä mitään huomiota sirkustirehtööriin. He eivät selvästi ymmärrä sanaakaan siitä, mitä mies heistä yleisölleen puhuu.

– Suuhun kurkistettiin, jotta nähtiin purenta, Dubbick jatkaa. – Hetken verran piti kuulkaa suostutella, jotta lappalaiset ottivat päähineensä pois, sillä sekä miehet että naiset olivat siinä suhteessa kainoja, kuten syrjäisillä kansoilla tapana on. Hiusten väri määriteltiin eräänlaisen mallipaletin avulla, jolla saatiin hiusten värisävyille numeraalinen luokitus. Lappalaisissa on nimittäin pikitukan ohella yllättävän paljon punahiuksisuutta, aivan kuten juutalaisilla.

Silmälasipäinen mies vilkaisee tirehtööriä. Mitä ihmettä? Dubbick jatkaa selostustaan itsevarmasti.

– Sitten kallot mitattiin harpintapaisella instrumentilla ja laskettiin kallon leveys suhteessa pituuteen. Kaikille mitattaville ominaisuuksille on määritelty tarkat raja-arvot, ja seka-avioliittojen epäpuhtaat puolisot ja lapset hylättiin oitis ja otettiin vain aito yksilö. Muutamia jätimme pois, kun oli liian iso päänympäryys, liian vaalea iho ja muutenkin vääränlainen olemus. Kaikki täällä näkemänne perhekunnat ovat oikeasti perheitä, ja kaikki yksilöt ovat rotupuhtaita, lyhytkalloisia lappalaisia. Sen sijaan tähän ympäristöön en ole tyytyväinen. Eläintarhauksen modernien periaatteiden mukaan täällä ei onneksi ole kaltereita, mutta vaatimus lajin ympäristön luonnonmukaisuudesta ei täyty. Näiden kalliolohkareiden sijasta teidän täytyy vain kuvitella aitaukseen lunta ja jäätä ja revontulia taivaalle.

Mutta minusta he onnistuvat olemaan yllättävän hyvin oma itsensä. Vaikutelma on hyvin samantapainen kuin Enontekiöllä, mistä heidät olen hakenut.

Pariskunnan takana seisoskeleva nuori nainen ojentaa kaulaansa:

– Vähän vaisu tämä esitys on, kun he vain kyykistelevät tuossa maassa näpertelemässä. Eikö heillä olisi joitakin omia laulujaan, joita he voisivat esittää?

– Minä olen kyllä ehdottanut, että he laulaisivat vaikka tasatunnein ja erillistä korvausta vastaan, Dubbick sanoo. – Mutta he kieltäytyvät jyrkästi. Nämä lappalaiset ovat hartaita kristittyjä ja heidän lahkossaan vanhat loitsut ovat kiellettyjä.

– Harmi, nuori nainen sanoo ja Dubbick nyökyttelee.

Mies yleisön joukossa työntää silmälasit ylemmäs nenällään ja on vähällä kompastua omaan salkkuunsa. Hän ajattelee perhosten pyydystämistä, haavia, syöttiä ja etikkaeetteriä. Sitten hän katsahtaa aitaukseen ja yhtäkkiä vanhin lappalaismiehistä nousee jalkeille ja katsoo häntä suoraan silmiin. Silmälasipäinen mies jähmettyy paikalleen mutta ei käännä katsetta pois. Lappalaismies hymyilee salavihkaisesti viiksiensä takana, ja hänen katseensa on tutkimaton. Ei halveksiva, vaan jotenkin hienovaraisesti huvittunut ja tietoinen absurdista tilanteesta. Hän leikkii leikkiä ja pelaa peliä. Sitten lappalainen pyörähtää kannoillaan.

Silmälasipäinen seisoo hetken katsekontaktin hämmentämänä. Sitten hän ajattelee postikorttikokoelmaansa, johon ei ole moneen kuukauteen löytänyt

mitään täydennystä. Hän tarttuu salkkuunsa ja lähestyy sirkustirehtööriä, *Guten Tag, bitte*, ja osoittaa sormellaan postikortteja miehen kansiossa. Dubbick ojentaa kortteja näkösälle ja mies tarkastelee niitä hetken. Yleensä on helppo tehdä valintoja, sillä keräilijä muistaa kategoriansa unissaankin, ja valinta tuntuu melkein automaattiselta: kiinnostava, epäkiinnostava, relevantti, epärelevantti. Nyt hän ei ole varma, mitä hakee. Tirehtööri katsahtaa häneen ärtyneesti. Hän tarttuu sattumanvaraisesti ylimmän rivin ensimmäiseen korttiin ja tunnistaa kuvasta saman vanhan miehen kuin nyt hänen edessään aitauksessa – ilmeetön vanhus ylettömän paksussa turkissa, vierellään vaalea peura, joka näyttää karusellin hahmolta.

Mies tutkii viereistä korttia, jossa näkyy tyypillinen saksalainen *Markt*. Sille on kerääntynyt ympyräksi paikallista pikkuporvaristoa, naisilla muodikkaat kupupäähineet, miehillä harjatut huopahatut, lapset pyhävaatteissa ja kaikilla kasvoillaan huvittunut ilme. Takana kulkee raitiotievaunu, jonka katolla sojottaa reklaameja. Yleisön joukossa seisoo naureskeleva poliisikonstaapeli peltikypärässä, pistoolikotelo univormun vyötäisillä, ja osoittelee matkaoppaan elkein *Rathausia*. Hänen edessään lappalaiset raskaissa, muodottomissa turkiksissaan katselevat kuuliaisesti julkisivua, kaksi vanhaa miestä, nuorukainen ja kuvan etualalla kalpeakasvoinen neito ylisuudessa turkissaan ja kintaissaan, päässään koristeellinen, korvat peittävä päähine. Sama nuori nainen kuin aitauksessa. Kovin erikoinen kortti tämäkin. Tai ehkä sittenkin sopivasti groteski.

Hän ottaa vielä kolmannen kortin, jossa kaksi lap-

palaisnaista lapsineen istuu intiaanitelttä muistuttavan jurtan edessä. Teltta on korkea ja kapea, varmaankin valaan kylkiluille viritetty. Mies vilkaisee aitaukseen. Kyllä, sama teltta näkyy aitauksen toisessa laidassa. Nuorempi naisista on sama kuin Marktilla arkkitehtuurikohdetta katseleva neito. Hänellä on sylissään pieneen soutuveneeseen kapaloitu pienokainen. Nuoren äidin kasvot ovat maidolla pesty, täynnä pinnan alle painettua, äänetöntä tuskaa. Silmät siristelevät hieman, mutta muuten kasvot ovat sileät ja salatut. Hän katsoo kameraan pää hieman kallellaan, hiukset ohuen, kypärämäisen päähineen alle kätkeytyneinä. Mies tunnistaa kaikki Pohjois-Italian varhaisrenessanssin madonnat, joita hän on kuunaan katsellut. Ainoa häiritsevä yksityiskohta on neidon vasemmassa nimettömässä kiiltelevä sormus. Nuoren naisen takana istuu pelokkaan näköinen pikkupoika turkisasussaan, jalassa moneen kertaan kastuneet ja kuivuneet nahkatöppöset. Neidon vieressä istuva, vanhempi nainen pitelee pikkulasta, joka on puettu koristeelliseen asuun kuin paraatissa. Vanhan naisen tummanpuhuva katse porautuu kuvasta ulos ja osuu suoraan katsojaan. Naisen katseessa on jotakin suorasukaisen älykäästä ja kursailematonta. Mies hätkähtää ja vilkaisee aitaukseen. Hän erottaa naisen istumassa taempana ja yllättyy tuntiessaan punan kohoavan poskilleen.

Hän kääntää kortin toisinpäin. Kortin takana on tilaa iloiselle matkatervehdykselle ja sutkaukselle kuva puolen hahmoista sekä valmistajan leima. Siinä lukee *Frankl Alfred & Eduard – Film und Photoaufnahmen für Presse und Industrie Uhlandstrasse 33.*

Frankl. Tuttu perhe, tutulta lähikadulta, merkillinen sattuma.

Mies alkaa kaivaa kolikoita povitaskustaan ja pyytää samalla Dubbickia kirjoittamaan korttiin lappalaisten kylän nimen. Tirehtööri katsahtaa häneen epäluuloisena. Ilmeisesti hän arvioi, ettei silmälasipäinen pikkumies aio ryhtyä kilpailijaksi, ja lausahtaa:

– Nämä ovat monesta kylästä, eivät ne nimet sano teille mitään. Lappi on kuulkaa valtaisa alue, Baijerin kokoinen, ei tämä ole mitään helppoa haalimista.

Mies toistaa pyyntönsä ja Dubbick taipuu.

– No, minä kirjoitan sen pitäjän, jossa tuon väen kokosin. Hieman kuten he keräävät poronsa koolle, mies lisää ja kirjoitti kortin tervehdyspuolelle lyijykynällä: *Enontekiö*.

Silmälasipäinen mies maksaa, ottaa kaksi korttia, sulloo ne povitaskuunsa ja vilkaisee kohti aitausta. Dubbick jatkaa messuamistaan levitellen postikortteja yleisönsä nähtäväksi: *Ein Land jungfräulicher Unberührtheit, der Unendlichkeit der Landschaft, die Mitternachtssonne, der Schwermut, Einsamkeit und Schweigsamkeit...*

Mies kohentaa otettaan salkusta, kääntyy kannoiltaan ja lähtee. Hän kävelee ripein askelin kohti Tiergartenin puoleista porttia ja ihmettelee eläintarhan käytävien tyhjyyttä sillä puolen puistoaluetta. Eläimillä ei ole katsojia, ei saukoilla, ei merileijonilla. Autiudessa on jotakin pelottavaa, jotakin pahaenteistä, kuin eläinten kuolemaa enteilevää. Mies kiiruhtaa ulos portista ja miltei juoksee Lichtensteinbrückelle.

”Nyt hän tunsii olevansa vapaa ja irti ja samanaikaisesti raiteilla jälleen. Hymy pyrki taas kasvoille. Samassa hän kuuli lokkien kirkunaa ja katsahti taivaalle. Sinistä emalia vasten kaarteli kopeita valkeita lintuja. Meri oli siis lähellä. Kohta pakomatka muuttuisi tyylikkäästi kotimatkaksi. Näetkö, Asja, minä olen maailmankansalainen?”

Kesällä 1930 filosofi ja kriitikko Walter Benjamin matkustaa salkku kädessä pitkin Norjan rannikkoa ja kulkeutuu Suomen Lappiin. Mielessä pyöriivät kariutunut avioliitto Doran kanssa ja mutkikas suhde rakastajattareen Asjaan. Walter B. tarkkailee muukalaisen silmin Euroopan pohjoisreunalla eläviä ihmisiä ja törmää Suomen puolella pahaenteisiin puheisiin ja tekoihin. Salkussa on käsikirjoitus, jonka loputtomasta täydentämisestä on tullut Walter B:n elämäntehtävä. Siitä voisi kasvaa hänen pääteoksensa, josta jälkimaailma hänet muistaisi. Vaikka nuorihan hän vielä on, alta neljänkymmenen.

www.tammi.fi

84.2

ISBN 978-952-04-5041-0

Kansi: Emmi Kyytsönen